

Uganda

//Matjaž Kerček

Površina: 235.796 km²

Število prebivalcev: 28,2 milijona (julij 2006)

Najvišji vrh: Mt. Stanley v gorovju Ruvenzori (5110 m)

Število registriranih vrst ptic: 1008

Zanimive vrste ptic: čevljekljun (*Balaeniceps rex*), foksov tkalec (*Ploceus spekeoides*), štiriindvajset vrst, endemičnih za območje Albertovega tektonskega jarka, petintrideset vrst gvinejsko-kongoškega gozdnega bioma

Druge zanimive živali: ebrazzina opica (*Cercopithecus neglectus*), kozačka (*Erythrocebus patas*), navadna gvereza (*Colobus guereza*), gorska gorila (*Gorilla beringei beringei*), šimpanz (*Pan troglodytes*), leopard (*Panthera pardus*), lev (*P. leo*), lisasta hijena (*Crocuta crocuta*), afriški gozdni slon (*Loxodonta cyclotis*), afriški savanski slon (*L. africana*), podzemna svinjka (*Orycteropus afer*), Burhelllova zebra (*Equus burchelli*), severni beli nosorog (*Ceratotherium simum cottoni*) je kritično ogrožena podvrsta, ki je živela tudi v Ugandi, sedaj pa je preživelo le še 30 osebkov v DR Kongu, orjaška gozdna svinjka (*Hylochoerus meinertzhageni*) – največja vrsta svinje na svetu, veliki povodni konj (*Hippopotamus amphibius*), žirafa (*Giraffa camelopardalis*), sitatunga (*Tragelaphus spekei*), čirska antilopa (*T. scriptus*), navadni eland (*Taurotragus oryx*), kafrski bivol (*Syncerus caffer*), ugandski kob (*Kobus kob thomasi*) – nacionalni simbol Ugande, konjska antilopa (*Hippotragus equinus*), kama (*Alcelaphus buselaphus*), gabonski gad (*Bitis gabonicus*), nilski varan (*Varanus niloticus*), nilski krokodil (*Crocodylus niloticus*), endemični ostrizniki (Cichlidae) v jezerih velikega tektonskega jarka.

Dejavniki ogrožanja: nagla rast prebivalstva in z njo povezano krčenje habitatov, vnašanje tujerodnih vrst (nilski ostriz (*Lates niloticus*) v Viktorijinem jezeru), lov

Zavarovana območja: deset nacionalnih parkov in več zavarovanih območij nižje stopnje

Za Winstona Churchilla je bila Uganda »Biser Afrike«. A biserni lesk je začel naglo bledeti, ko si je oblast v šestdesetih letih prejšnjega stoletja prilastila vojaška hunta. Danes se ta dežela po dolgih desetletjih državljanskih vojn in strahovlade ponovno postavlja na noge. Zaradi izboljšanih varnostnih razmer in infrastrukture privablja vsako leto več turistov. Glavna privlačnost Ugande so gorske gorile (*Gorilla beringei beringei*), saj tu živi kar polovica njene svetovne populacije. Med obiskovalci je tudi precej opazovalcev ptic, saj je bilo v tej razmeroma majhni in kompaktni državi opaženih že prek tisoč vrst ptic.

Ptice v urbani džungli

Izjemno pestri in zanimivi ptičji svet sva z Mileno pričela spoznavati že v glavnem mestu, Kampali. In za to ni potrebno posebej izurjeno oko. Najbolj markantni pernati prebivalci Kampale so namreč marabui (*Leptoptilus crumeniferus*). Te ptice, ki spadajo v družino štorkelej (Ciconiidae), merijo poldrugi meter v višino in so med največjimi letečimi pticami na svetu. Opazujemo jih lahko praktično kjerkoli v mestu. Prehranjujejo se v glavnem z mrhovino in ostanki človeške hrane, zato so najpogostejši ravno v bližini človeških bivališč. Verjetno jih ne živi nikjer v Ugandi več kot ravno v Kampali. Gnezda si spletajo na drevskih strogega mestnega jedra, veliko jih je celo v neposredni bližini stavbe parlamenta. Podobne prehranske navade kot marabui imajo tudi črni škarniki (*Milvus migrans parasiticus*) in jastrebi vrste *Necrosyrtes monachus*. Človeških naselij si seveda ne moremo predstavljati brez predstavnikov družine vranov (Corvidae). Tukaj je najštevilčnejša vrsta črnobela vrana (*Corvus albus*). Morda nekoliko bolj presenetljivo je dejstvo, da so v mestih številni tudi ibisi, in sicer vrsta *Bostrychia hagedash*. Njihovi glasni, predirljivi klici so nezgrešljivi del večerne zvočne kulise mirnejših predmestij.

Le kakšnih trideset kilometrov južno od Kampale se na obrobju Viktorijinega jezera razprostira Entebbe. V primerjavi s Kampalo, ki je tipična afriška prestolnica, je Entebbe zaspano in zelo zeleno mesto. Tukaj sem svoje poznavanje ugandske avifaune še nekoliko nadgradil. Na glavnih avenijah delajo družbo marabujem pelikani vrste *Pelecanus rufescens*. V mestu so številni drevedri in čudoviti botanični vrt, v katerem naj bi po pripovedovanju domačinov snemali zgodnje verzije Tarzana z Johnnyjem Weissmullerjem v glavni vlogi. Naj bo ta trditev resnična ali ne, je botanični vrt vsekakor vreden ogleda. Na številnih cvetočih drevesih in grmih srkajo medicino različne vrste medosov (Nectariniidae). Medososi poseljujejo najrazličnejša življenjska okolja od nižin do visokogorja. V Entebbeju so najpogostejši rde-

čepri medososi (*Cinnyris erythrocerca*). Nekoliko manj številčen obiskovalec vrtov je čudoviti škrlatnoprsi medos (*Chalcomitra senegalensis*). Samčki imajo škrlatno obarvano grlo, ki se na prsih razširi v slinček, medtem ko se teme ob določenem vpadnem kotu sončnih žarkov smaragdno lesketa. Samice so v nasprotju s samci zelo nevpadljivo obarvane. Naslednja zanimiva družina ptic, ki jih lahko srečamo praktično kjerkoli v Ugandi, so tkalci (Ploceidae). Najbolj so znani po svojih umetno zgrajenih gnezdih, vendar obstajajo tudi vrste, ki so gnezditveni paraziti in ne gradijo lastnih gnezd. Gnezda pri tkalcih gradijo samci. Gradi- tev gnezda je način izbire partnerja, saj samice izberejo tistega samca, ki je zgradil najprimernejše gnezdo. Tkalci so večinoma družabne ptice, zato jih običajno videmo v manjših ali večjih jatah. Najštevilčnejši rod so pravi tkalci (*Ploceus* sp.). Pravi tkalci imajo rumen ali rjasto-oranžen trebuh. Med seboj jih razlikujemo po različni barvi in obliki obrazne maske, barvi oči in nog ter vzorcu hrba. Posebej velja omeniti še foksovega tkalca (*Ploceus spekeoides*). Ta skrivnostna in zelo lokalizirana gnezdilka je edini pravi ptičji endemit Ugande.

Na robu kongoškega pragozda

V očeh izkušenih ornitologov so glavna privlačnost Ugande njeni deževni gozdovi, ki se razprostirajo na jugozahodu države. Gozdovi so ohranjeni večinoma le še v zavarovanih območjih, ki so razmeroma lahko dostopna. V bližini meje z Demokratično republiko Kongo in Ruando leži nacionalni park Bwindi, ki je najpomembnejše domovnje gorskih goril na svetu. Za ornitologa je dodaten bonus možnost opazovanja štiriindvajsetih vrst ptic, endemičnih za območje srednjeafriškega tektonskega jarka. To so vrste, ki živijo v višinskem tropskem deževnem gozdu na ozemlju med Albertovim in Tanganjškim jezerom, ki pripada Ugandi, DR Kongo, Ruandi, Burundiju in Tanzaniji. Zaradi naglega krčenja gozdov je približno polovica vseh endemičnih vrst globalno ogroženih.

Nekoliko bolj proti severu, v senci mogočnega Ruvenzorija, naj-

Zemljevid:

Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1: Slap Sipi

2: Elipsasta obvodna antilopa (*Kobus ellipsiprymnus defassa*)

3: Nilski krokodil (*Crocodylus niloticus*)

4: Otroška rado- vednost

5: Kampala

6: Afro-alpska vegetacija na Mt. Elgonu

vse foto: Matjaž Kerček

7: V narodnem parku Semuliki uspeva edini pravi nižinski tropski deževni gozd v vzhodni Afriki.

foto: Matjaž Kerček

8

9

10

11

15

16

17

8: Čevljekljun (*Balaeniceps rex*) je ena najbolj iskanih ptic v Ugandi.

9: Kljunorožca vrste *Bycanistes subcylindricus* opazimo tudi v naseljih s starimi, visokimi drevesa z dupli, v katerih gnezdi.

10: V Ugandi je bilo doslej registriranih dvanajst vrst čebelarjev. Mednje sodijo tudi rdečegrlji čebelarji (*Merops bulcocki*), ki se navadno zadržujejo v bližini rek in jezer.

11: Rdečepse medosese (*Cinnyris erythrocerca*) najlaže opazujemo v naseljih, ki ležijo v bližini mokrišč.

12: Dolgorepi blestivec (*Lamprolaima purpuropterus*)

13: Veliki turako (*Corytheola cristata*) sodi med najbolj vpadljive ptice v Ugandi.

14: Tkalci spadajo med najznačilnejše ptice pod-saharske Afrike. Na fotografiji je črnoglav tkalec (*Ploceus melanocephalus*).

višjega ugandskega gorovja, leži edini pravi nižinski tropski deževni gozd v vzhodni Afriki, nacionalni park Semuliki. Tu živi kar petintrideset vrst gvinejsko-kongoškega gozdnega bioma, ki sicer naseljujejo nizko ekvatorialno in zahodno Afriko. Zaradi obsežnosti gozdov, slabe infrastrukture in nestabilnih političnih razmer v večini držav teh regij je ravno Semuliki kraj, kjer lahko te ptice najlaže opazimo. Seveda je treba prislov »najlaže« jemati zelo pogojno, saj je opazovanje ptic v temačnem pragozdu z izredno gosto podrastjo zelo težavno in zahteva od opazovalca dobršno mero potrpežljivosti. Izjema so kljunorožci. Tukaj živi kar osem vrst teh ptic, za štiri med njimi je to edina lokaliteta v vzhodni Afriki. Te vrste so prebivalke gostega, primarnega deževnega gozda. Večje vrste, kot je denimo črni kljunorožec (*Ceratogymna atrata*), se izdajo z glasnim prhutanjem peruti visoko v krošnjah dreves. S svojimi značilnimi klici vzbujajo pozornost tudi turaki, ki živijo izključno v podsaharski Afriki. Družino turakov ali sadjejedov (*Musophagidae*) so tradicionalno uvrščali v red kukavic (*Cuculiformes*), novejša genetska raziskava pa kažejo, da tvorijo samostojni red *Musophagiformes*. Večina turakov živi v gozdovih, nekatere vrste pa poseljujejo tudi savane in kulturno krajino. Prebivajo visoko v krošnjah dreves, kjer večinoma tekajo in skačejo po vejah, saj je njihov let precej slaboten. Hranijo se s sadjem, v manjši meri tudi z listjem, cvetovi in nevretenčarji. Večina vrst je prav kričeče pisanih, le savanske so bolj pusto obarvane. Najpogostejše barve so zelena, modra in škrlatna. Zeleno barvo daje perju poseben pigment, turakoverdin, značilen le za turake. Petinsedemdeset centimetrov dolgi veliki turako (*Corytheola cristata*) je ena od vrst, ki so neločljivo povezane z ornitološko podobo Ugande. V vodnik po Ugandi so zapisali, da je videti kot psihedelično obarvani puran. Verjetno se s to primerjavo strinja marsikdo, ki ima priložnost videti to ptico v živo.

Ornitološki safari

Največje zavarovano območje v Ugandi je nacionalni park Murchisonovi slapovi. Ime je dobil po slovitih slapovih na Viktoriji-

nem Nilu. V šestdesetih letih preteklega stoletja je bil park ena najbolj priljubljenih destinacij za safarije v vsej vzhodni Afriki. V sedemdesetih letih je vojaška hunta prepovedala turistične ogledne, divji lovci pa so neusmiljeno zdesetkali do tedaj ogromne črede velikih sesalcev. Danes je spet razmeroma dobro varovan in privablja vedno več obiskovalcev. Številčnost velikih sesalcev zopet narašča, kljub temu pa njihova množičnost še ni primerljiva s parki v Keniji in Tanzaniji. Ne glede na to pa pogled na črede afriških savanskih slonov (*Loxodonta africana*), žiraf (*Giraffa camelopardalis rothschildi*), ugandskih kobov (*Kobus kob thomasi*), kam (*Alcelaphus buselaphus*) in drugih velikih rastlinojedov pričara ozračje divje, neukročene Afrike. Kjer so velike koncentracije sesalcev, tudi mrhovinarji niso daleč. Najštevilčnejša vrsta jastrebov je afriški plešec (*Gyps africanus*), medtem ko je nekoliko večji golouhi jastreb (*Torgos tracheliotus*) redkejši. Pester živalski svet parka je odsev raznolike vegetacije, ki obsega močvirne bregove Albertovega jezera in Viktorijinega Nila, gozdove, grmišča, savane, porasle s palmovimi gaji, in travnate savane. Samotni grmički in nizka drevesa so v bolj odprtih tipih savane pogosto ozaljšana s severnimi karminastimi čebelarji (*Merops nubicus*), ki oprezajo za velikimi žuželkami. Podsaharska Afrika je središče razširjenosti čebelarjev. V Ugandi je bilo doslej registriranih dvanajst vrst. Vrste se v ekoloških zahtevah dokaj izrazito ločijo, tako da nisem nikjer skupaj opazoval dveh ali več vrst. V nasprotju s severnimi karminastimi čebelarji živijo npr. rdečegrlji (*M. bulcocki*) predvsem v bližini rek, cimetaši (*M. oreobates*) poseljujejo obronke gozdov in vrtove na višjih nadmorskih višinah, črni čebelarji (*M. gularis*) pa so pravi gozdni prebivalci.

Prav posebno doživetje je bila plovba z ladjico po Viktorijinem Nilu, obdanem z bujnimi rečnimi gozdovi. S krova ladjice lahko namreč opazujemo živali iz neposredne bližine, ne da bi jih pri tem motili. Reka deluje na živali kot magnet. Sočno obrečno rastje privablja elipsaste obvodne antilope (*Kobus ellipsiprymnus defassa*) in kafske bivole (*Syncerus caffer*), redkeje tudi slone. Viktorijin Nil je pravi raj za velike povodne konje (*Hippopotamus*

vse foto: Matjaž Kerček

amphibus). Nad vodno gladino so vidne le njihove oči in nozdrvi, tako da dobimo pravo predstavo o njihovi velikosti le takrat, ko na široko razprejo svoje orjaške čeljusti. Na svojo priložnost za hranjenje čakajo tudi številni nilski krokodili (*Crocodylus niloticus*), ki se navidez brezbrizno prepuščajo sončnim žarkom. Šele ko kakšen elegantno zdrsnje v vodo, se lahko prepričamo o njihovi hitrosti. V tej predstavi igrajo morda ptice nekoliko stransko vlogo, vendar me je pogled na afriške jezerce (*Haliaeetus vocifer*) vedno znova očaral. Klici afriškega jezercer so ob Viktorijinem Nilu še posebej pogosti. Po moji oceni je bil ob vsakem kilometru reke v povprečju vsaj en osebek. Na obali smo si ogledali tudi afriške sedlarice (*Ephippiorhynchus senegalensis*), velike štorkele z zanimivim, tribarvnim kljunom. Ime so dobile po ploščati izboklini na zgornjem delu kljuna, ki po obliki spominja na sedlo. Glede na to, da pogosto omenjam velikostne superlative, ne smem izpustiti čaplje goljat (*Ardea goliath*), največje čaplje na svetu, ki je prežala na plen ob robu papirusovih sestojev. Za posladek smo na skali tik pod Murchisonovimi slapovi opazovali še par skalnih tekic (*Glareola nuchalis*), ki živijo ob hitro tekočih vodotokih.

Skrivnostni čevljklijn

Za marsikoga je morda presenetljivo dejstvo, da najdemo v Ugandi veliko mokrišč. Obsežna močvirja so bivališče skrivnostnega čevljklijuna (*Balaeniceps rex*). Glavnina njegove populacije živi v prostranih močvirjih južnega Sudana. Populacija, ki živi v Ugandi, je precej manjša, vendar je čevljklijune ravno tukaj najlaže opazovati. Zato je ta ptica bizarnega videza uvrščena visoko na spisku želja večine opazovalcev ptic, ki obiščejo Ugando. Eno najboljših območij je sto kvadratnih kilometrov veliko močvirje Mabamba na obali Viktorijinega jezera, kjer živi sedem osebkov. Podjetni domačini ponujajo dvourne izlete s kanuji, saj so ugotovili, da si veliko tujcev želi videti čevljklijuna in so za to pripravljene tudi primerno plačati. Tudi midva se tej priložnosti nisva mogla upreti. In res, po slabi uri plovbe sva uzrla najinega prvega čevljklijuna, kakih petdeset metrov naprej pa sva opazila

še drugi osebek. Obe ptici sta ves čas našega opazovanja stali skorajda popolnoma nepremično. Čevljklijunova najbolj vpadljiva značilnost je seveda ogromni, gomoljasto oblikovani kljun, po katerem je vrsta tudi dobila ime. Z njim lovi različne vodne organizme, še najraje ribe pljučarice (*Protopterus aethiopicus*). Čevljklijuni živijo v prostranih močvirjih, vendar se izogibajo predelov z visoko in gosto vegetacijo, ki jih ovira pri gibanju. Zanje so najprimernejša območja z raznoliko vegetacijo. Gnezdo zgradijo globoko v osrčju močvirja, kjer so ptice najbolj varne.

Uganda ponuja seveda še precej več, kot sem lahko v tem kratkem sestavku predstavil. Poseben sladkorček je nacionalni park Lake Mburo, kjer se lahko na safari odpravimo kar peš, tako da doživimo savano iz popolnoma druge perspektive. Ne smem pozabiti šimpanzov in številnih drugih primatov v višinskem deževnem gozdu nacionalnega parka Kibale. Navdušeni hribovlazci pa prav gotovo ne bodo izpustili visokogorja z značilno afro-alpinski vegetacijo, ki je videti kot z drugega planeta. V Ugandi lahko skratka vsakdo najde nekaj zase, obenem pa je še ni zajela turistična mrzlica, z vsemi njenimi dobrimi in slabimi lastnostmi vred. ●

PRIPOROČENA LITERATURA

1. Stevenson, T. in Fanshawe, J. (2002). Field Guide to the Birds of East Africa. T & AD Poyser, London.
2. Russouw, J. in Sacchi, M. (1998). Where to Watch Birds in Uganda. Uganda Tourist Board.
3. Byaruhanga, A., Kasoma, P. in Pomeroy, D. (2001). Important Bird Areas in Uganda. RSPB.
4. Kingdon, J. (2004). The Kingdon Pocket Guide to African Mammals. A&C Black Publishers, London.

15: Afriški špranjekljun (*Anastomus lamelligerus*) se prehranjujejo z mehkužci, čemur je prilagojena oblika njihovega kljuna.

16: Sivi pavji žerjav (*Balearica regulorum*) je nacionalna ptica Ugande. Njegova podoba je tudi v državnem grbu in zastavi.

17: Sivi mišak (*Cotius striatus*) je predstavnik družine mišakov, ki živi izključno v podesaharski Afriki.

18: Samci in samice papigic (*Agapornis* sp.) so močno navezani drug na drugega, zato jih imenujejo tudi zaljubljeni papige. Na fotografiji je par rdečeglavih papigic (*A. pullarius*).

19: Marabujui sodijo med največje leteče ptice na svetu. Prehranjujejo se v glavnem z mrhovino in ostanki človeške hrane, zato so najpogostejši v bližini človeških bivališč.

foto 15, 17–19: Matjaž Kerček
foto 16: Milena Kumer